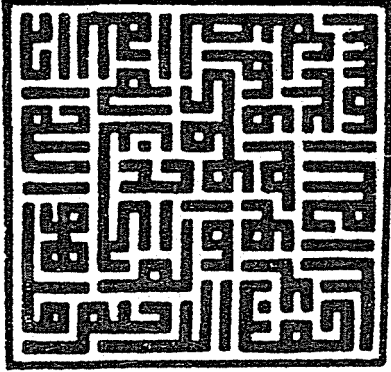

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
DERGİSİ

11. Sayı

KUR'ÂN-I KERİMTE GÖRE İNSANIN DEĞERİ VE ÜSTÜNLÜĞÜ

Doç.Dr. Hüseyin Avni ÇELİK

Allah (c.c) diğer yaratıklarına nisbetle insanoğluna daha büyük ve daha çok ikramlarda bulunmuş, en güzel şekli ona lütfetmiş ve toprağı onun fıtratında birleştirmiştir. İnsanoğlu bu fıtratı sayesinde yüceliklerle yeryüzünü bir araya getirebilme gücüne sahip olmuştur.

Allah insanoğlunun fıtratına birçok kabiliyetler bahşetmiş ve bu kabiliyetlerle yeryüzünde Allah'ın hılafetine ehliyet kazanmıştır. Bu sayede yeryüzünü istediğı gibi kullanmaktadır; onu bazan tahrib eder, bazan da ımar eder. Gerektiğinde maddeleri birbirinden ayırır, gerektiğinde birleştirir ve ondan faydalanarak istenilen seviyeye ulaşır.

Allah yeryüzündeki bütün kuvvet ve imkânları, gökyüzündeki bütün kuvvet ve imkânları onun emrine amade etmiştir. Allah'ın lütfettiğı bu muhteşem vasıflar sayesinde kâinat onu tazimle karşılaşmış, melekler ona secde etmiş ve üstün yaratık olduğu yüce yaratıcı tarafından ilân edilmiştir. İnsanoğluna yapılan bütün bu ikramların Kur'ân-ı Kerim gibi Allah tarafından indirilmiş ebedi bir kitapta zikredilmesi de ayrı bir ıkrardır.

İnsanoğluna yapılan bu ikramlara karşı; "İnsan kendisini başıboş bırakılacağı mı zanneder?"¹ mâlindeki âyetle kendisine yapılan ikaz, Kur'ân'ın beşer kalbini doğru yola çevirmek için beyân ettiği ikazlardan biridir. Bununlar, insanın başıboş bırakılmayacağı kastedilmekte ve Allah'ın yüce iradesine bağlarını, amaç ve gayretlerini, sebep ve neticelerini daima uyanık tutması istenmektedir².

Ayrıca Allah insanları muhafız meleklerle takib eder. Her ne kadar Allah daha önceden onların ne yapacaklarını bilmekte ise de

¹ LXXV (Kıyâmet), 36.

² İbn Kesir, Tefsiru İbni Kesir, IV, 452; el-Beydâvi, Envâru't-Tenzil ve Esrâru't-Te'vil, IV, 163.

üzzerlerine terettüb edecek ceza veya mükâfaatı, işledikleri fiillere göre alacaklardır. Bu gerçek: *له معقبات من بين يديه ومن خلفه يحفظونه من أمر الله إن الله لا يغير ما بقوم حتى يغيروا ..* "Ardında ve önünde insanlığını takib edenler vardır. Allah'ın emriyle onu gözetlerler. Bir millet kendini bozmadıkça Allah onların durumunu değiştirmez..."³ mealindeki âyetle en güzel biçimde anlatılmaktadır.

İrade hürriyetinin ve murakabe sisteminin yanı sıra bundan dolayı doğan sorumluluk vardır. Bu mesuliyet insanın duygusunda uyanıklık, hassasiyet ve ince düşünce sağlar. Bu mükellefiyet sadece ferdi değildir, aynı zamanda toplumsal yönü de vardır.

I- İnsanın üstünlüğünün temel gerekçeleri :

İnsanoğlunun üstün meziyetleri Kur'an-ı Kerimin pek çok âyetinde zikredilmekte ve bunun ilâhî bir lütuf olduğu bildirilmektedir. Fizikî güzellikleri yanı sıra ona akıl, fikr ve güzel ahlâk gibi başka meziyetler de verilmiştir. Buna ilaveten, yerde ve göklerde var olan bütün mevcudat onun hizmetine sunulmuştur⁴. Allah (c.c.) şöyle buyuruyor : *ولقد كرّمنا بنى آدم و حملناهم فى البر و البحر و رزقناهم من الطيبات و فضلناهم على كثير من خلقنا تفضيلا*

"And olsun ki, Biz insanogullarını şerefli kıldık, onların karada ve denizde gezmesini sağladık, temiz şeylerle onları rızıklandırdık, yaratıklarımızın pek çoğundan üstün kıldık."⁵

Görüldüğü gibi bu âyet dört cümleden meydana gelmiştir :

Birincisi *ولقد كرّمنا بنى آدم* "And olsun ki, Biz insanogullarını şerefli yarattık" cümlesidir. Bu cümleden ana unsur olarak şu gerçekleri çıkarmamız mümkündür :

a) İnsanoğlu şerefli ve şahsiyetli bir varlıktır Allah (c.c.)'ın insanogluna verdiği bu hususiyetleri görmezlikten gelmek ya da hafife almak, kimsenin hakkı değildir.

b) İnsanoğluna ait olan bu hususiyeti ifade eden cümlelerin, tekid manasına gelen (ل) ve (ل) harfleri ile pekiştirilmiş olması,

³ XIII (Ra'd), 11.

⁴ el-Beydâvî, Envârü't-Tenzil ve Esrârü't-Te'vil, III, 207.

⁵ XVII (İsrâ), 70.

cümledeki (كرم) fiilinin çokluk ifâde eden "Tefîl" (تَفِيل) ölçüsünde gelmesi, şeref ve haysiyetin, insanoğlunun ayrılmaz bir vasfı olduğunu pekiştirmektedir.

c) Bu sıfat bütün insanlara teşmil edildiğinden (بنى آدم) "Âdem oğulları" şeklinde ifâde edilmiştir. Böylece âyette ırk, renk, erkek, dişi, güçlü, zayıf, zengin, yoksul, şuralı veya buralı şeklinde bir ayırım yapılmamıştır.

İnsanoğluna tahsis edilen bu sıfat, yukarıda geçen âyetin, "And olsun ki, Biz insanoğullarını şereflî kıldık" ifâdesini taşıyan ilk cümlesinde açık bir şekilde belirtilmiştir. Bu cümleyi takib eden diğer üç cümle ise, bu sığata bağılı olarak Allah (c.c.)'ın insanoğluna yaptığı ıkramlar demeti sunulmaktadır.

İkinci cümlesinde, "Onların karada ve denizde gezmesini sağladık" buyurularak insanoğlunun yüceliğı dile getirilmekte ve nerede olursa olsun hizmet gören, kara ve denizdeki bütün varlıklar kendi emrine verilen bir varlık olduğı anlaşılmaktadır. "Bir yerden başka bir yere taşıma" manasına gelen (الحمل) kelimesi eskiden çok dar manada anlaşılırdı; bunun at, katır, deve ve denizde yüzen yelkenli gemilerden ibaret olduğı sanılırdı⁶. Bugün taşmacılığı, eskiden olduğı gibi dar manada almamız mümkün değildir. Çünkü günümüzde teknoloji dev adımlarla ilerleyerek büyük çapta gelişme kaydetmiştir; Tren, otomobil, uçak, deniz üstü ve deniz altı gemileri gibi motorlu vasıtalar geliştirilmiş ve insanoğlunun hizmetine sunulmuştur. Nahl suresinin 8. âyetinde bu hususa işaret edilerek, "Bilmediğiniz daha nice şeyleri de yaratır", buyurulmuştur.

Üçüncü cümlede; "Temiz şeylerle onları rızıklandırdık" buyurularak, yeme-içme, giyinip kuşanma ve bir yere yerleşme hususunda insana verilen yüksek seviye tasvir edilmektedir. Zaten insanı diğer canlı varlıklardan üstün kılan meziyet de budur.

Dördüncü cümlede ise; "Yaratıklarımızın pek çoğundan üstün kıldık" buyurularak insanî meziyetler bu yaratığın akli mevhibeleri,

⁶ İbn Kesir, Tefsiru İbni Kesir, III, 51.

düşünme kabiliyeti, maddî ve manevî gerçekler arasındaki bağları idrak ve kâinatdaki varlıklardan faydalanma istidadı özetlenmektedir. Ki insanoglu bu özellikleriyle diğer tüm varlıklara karşı üstün tutulmuştur.

Kur'ân-ı Kerim'in pek çok âyetinde, bu kâinatın insan için yaratıldığı, her şeyin onun emrine sunulduğu, bazı âyetlerde de yeryüzünün idaresi ona verildiği, bu konuda insanoglunun melekler âlemine tercih edildiği beyan buyurulmakta ve gök âlemindeki yaratıkların bu gerçeği kabul ederek boyun eğmeleri emredilmektedir. İnsanoglu ile alakalı bulunan bu hususiyetleri, aşağıda sıralayacağımız âyetlerde bariz bir şekilde görmemiz mümkündür.

و الأتعام خلقها لكم فيها دنء ومنافع ... و ألقى فى الارض رؤاسى أن تميد بكم وأنهارا
وسبلا لعلكم تهدون .

"Hayvanları da yaratmıştır. Onlarda sizi isticak şeyler ve birçok faydalar vardır. Onların etlerini de yersiniz. Onları getirirken de, gönderirken de zevk alırsınız. Kendi kendinize zor varacağınız memleketlere, yüklerinizi taşırlar. Doğrusu Rabbiniz şefkailidir, merhametlidir. Sizin için atları, katırları ve merkepleri binek ve süs hayvanı olarak yaratmıştır. Bilmediğiniz daha nice şeyleri de yaratır. Yolun doğrusunu göstermek Allah'a âittir. Yolun eğri olanı da vardır. Allah dilerseydi hepimizi doğru yola iletirdi. Yukarıdan size su indiren O'dur. Ondandır içersiniz; hayvanları otlattığınız bitkiler de onunla biter. Allah onunla, size ekimler, zeytin ve hurma ağaçları, üzümler ve her türlü ürünü yetiştirir. Düşünen kimseler için bunda ders vardır. Geceyi gündüzü, güneşi ay'ı sizin istifadenize vermiştir. Yıldızlar da O'nun buyruğuna boyun eğmiştir. Bunlarda akleden kimseler için dersler vardır. Yeryüzünde rengârenk şeyleri de sizin için yaratmıştır. Bunda, öğüt alan kimseler için ibret vardır. Taze et yementiz, takındığınız süsleri edinmeniz ve Allah'ın bol nimetinden faydalanmanız için denize -ki gemilerin onu yara yara gittiğini görürsünüz- boyun eğdiren de O'dur. Artık belki şükredersiniz. Yeryüzünde sarsılmayasınız diye, sâbit dağlar, nehirler ve belki yolunuzu bulursunuz diye yollar ve işaretler meydana getirmiştir. Onlar yıldızlarla da yollarını bulurlar."⁷

⁷ XVI (Nahl), 5-16.

و ان لكم فى الاتعام لعبرة تصحيحكم مما فى بطونهم من بين فرث ودم لينا خالصا
 ساتفا للشاربين . و من ثمرات النخيل و الأعناب تتخذون منه سكرا ورزقا حسنا
 ان فى ذلك لآية لقوم يعقلون . و أوحى ربك إلى النحل أن اتخذى من الجبال بيوتا
 و من الشجر وما يعرشون . ثم كلى من كل الثمرات فاسلكى سبل ربك ذللا يخرج
 من بطونها شراب مختلف ألوانه فيه شفاء للناس ان فى ذلك لآية لقوم يتفكرون

"Hayvanlarda da size ibretler vardır. Bağırsaklarındakiler ile kan arısından içenlere hâlis ve içimli sût içtiririz. Hurma ağaçlarının meyvelerinden ve ürünlerden şerbet, şıra ve güzel rızık elde edersiniz. Düşünen millet için bunda ibret vardır. Rabbin bal arısına : "Dağlarda, ağaçlarda ve hazırlanmış kovanlarda yuva edin; sonra her çeşit üründen ye; sonra da Rabbinin işleme için gösterdiği yollardan yürü" diye öğretti. Karınlarından insanlara şifa olan çeşitli bal çıkarır. Düşünen bir millet için bunda ibret vardır."⁸

و الله جعل لكم من أنفسكم أزواجا وجعل لكم من أزواجكم بنين وحفدة ورزقكم
 من الطيبات أهلباطل يؤمنون وينعمة الله هم يكفرون

"Allah size kendinizden eşler var eder. Eşlerinizden de oğullar ve torunlar var eder. size temiz şeylerden rızık verir. Öyleyken bâtıla inanıyorlar ve Allah'ın nimetini inkâr mı ediyorlar ?"⁹

و الله أخرجكم من بطون أمهاتكم لا تعلمون شيئا وجعل لكم السمع و الأبصار
 و الأنفذة لعلكم تشكرون . ألم يروا إلى الطير مسخرات فى جو السماء ما يمسكهن إلا الله
 ان فى ذلك لآيات لقوم يؤمنون . و الله جعل لكم من بيوتكم سكنا وجعل لكم من جلود الأتعام ...

"Allah sizl annelerinizin karından bir şey bilmez halde çıkarmıştır. Belki şükredersiniz diye size kulak, göz ve kalp vermiştir. Göğün boşluğunda Allah'ın buyruğuna boyun eğerek uçan kuşlara bakmıyorlar mı ? Onları Allah'tan başka tutan kimse yoktur. İnanan millet için bunda dersler vardır. Allah size evlerinizi dinlenme yeri kıldı. Hayvanların derilerinden, yolculukta ve ikâmet zamanlarınızda kolayca taşıyacağınız evler; yün tüy ve kıllarından bir süre kullanacağınız giyimlikler ve geçimlikler var etmiştir. Allah

⁸ XVI (Nahl), 66-69.

⁹ XVI (Nahl), 72.

yarattıklarından size gölgeler yapmış, dağlarda sıcaktan koruyacak elbiseler, harpte sizi koruyacak zırhlar vermiştir. Size olan nimetini müslüman olarsınız diye işte bu şekilde tamamlamaktadır."¹⁰

وهو الذي جعل لكم الليل لباسا و النوم سباتا و جعل النهار نشورا . وهو الذي أرسل
الرياح بشرا بين يدي رحمته وأنزلنا من السماء ماء طهورا . لتحيى به بلدة ...

"Size geceyi örtü, uykuyu rahatlık kılan, gündüzü çalışma saati yapan Allah'tır. Rûzgârları rahmetinin önünde müjdecî gönderen O'dur. Ölü bir yeri diriltmek ve yarattığımız nice hayvan ve insanları sulamak için gökten tertemiz su indirmişizdir."¹¹

وهو الذي مرج البحرين هذا عذب فرات وهذا ملح أجاج وجعل بينهما برزخا وحجرا محجورا .
وهو الذي خلق من الماء بشرا فجعله نسبا وصهرا وكان ربك قديرا .

"Birtin suyu tatlı ve serinletici diğërininki tuzlu ve acı olan iki deryâyı salıverip aralarında da, karışmalarına engel olan bir sınır koyan Allah'tır. İnsanı sudan yaratarak, ona soy sop veren O'dur. Rabbin herşeye kadirdir."¹²

Bu ve benzeri âyetlerde, Allah (c.c.)'ın insanlara verdiği nimetler, onların emrine sunduğu hayvanlar ve sâir mahlûkat sıralanmaktadır. Ayrıca bu âyetlerde, nimetlerin insanlara tahsisini gösteren لكم "size" "Sizin istifadenize vermiştir" ve "Sizin için var etti" gibi hitabların tekerrür ettiği dikkat çekmektedir¹³. Zira bu şekilde yapılan bir hitab, insanoğlunun Allah katındaki yerinin büyüklüğünü gösterir. Konusu insan olan ve ona tahsis edilen nimetleri sayıp sıralayan âyetleri inceleyen kimse, insan olarak kendisine verilen değeri anlayacak, Allah'ın kendisine sunduğu bunca nimetleri idrak edecektir.

Allap (c.c.) insanoğlunu gerçeğe davet ederken, bazan tatlılıkla,

¹⁰ XVI (Nahl) 78-81.

¹¹ XXV (Furkân), 47-49.

¹² XXV (Furkân), 53, 54.

¹³ ez-Zemahşeri, el-Keşşâf, II, 401; el-Beydâvi, Envârü't-Tenzilve Esr^{TM}ru't-Tevil, III, 176.

bazan sert ifâdelerle, bazan da sitem etmek suretiyle davet etmektedir. Çünkü O, tevbeleri daima kabul edendir, merhametlidir. Hatta ümidini yitiren kullarına ye'se düşmemeleri için şöyle nidâda bulunmuştur :

قل يا عبادى الذين أسرفوا على أنفسهم لا تقنطوا من رحمة الله إن الله يغفر الذنوب جميعا إنه هو الغفور الرحيم .

"Ey Muhammed ! de ki : "Ey kendilerinize karşı tutumsuz davranan kullarım ! Allah'ın rahmetinden umudunuzu kesmeyin. Doğrusu Allah günahların hepsini bağışlar. Çünkü O, bağışlayandır, merhametlidir."¹⁴

وهو الذى يقبل التوبة عن عباده ويعفو عن السيئات ويعلم ما تفعلون .
ويستجيب الذين آمنوا وعملوا الصالحات...

"Kullarının tevbesini kabul eden, kötülükleri affeden, yaptıklarınızı bilen, inanıp yararlı işler işleyenlerin duâsını kabul eden, lütfuyla onların ecrini artıran O'dur. Ama, trnkârcılar için çetin azab vardır."¹⁵

Bu ayetler bize, Allah'ın insanoğluna gösterdiği önem, şefkat ve merhametin ne derece büyük olduğunu göstermektedir. İnsanoğlunun yeryüzüne halife olarak gönderilmesi ile ilgili olarak Allah (c.c.) şöyle buyuruyor :

وإذ قال ربك للملائكة إني جاعل فى الأرض خليفة قالوا أتجعل فيها من يفسد فيها ويسفك الدماء ونحن نسبح بحمدك ونقدس لك قال إني أعلم ما لا تعلمون .

"Rabbim meleklere : "Ben yeryüzünde bir halife (vekil) var edeceğim" demişti; melekler, orada bozgunluk yapacak, kanlar akıtacak brini mi var edeceksin ? Oysa biz Seni överek yüceltiyor ve Seni takdis etmekte bulunuyoruz" dediler; Allah "Ben şüphesiz sizin bilmediklerinizi bilirim." dedi."¹⁶

¹⁴ XXXIX (Zümer), 53.

¹⁵ XLII (Şürâ), 25, 26.

¹⁶ II (Bakara), 30.

وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ أَبَىٰ وَاسْتَكْبَرَ وَكَانَ
 مِنَ الْكَافِرِينَ. وَ قُلْنَا يَا آدَمُ اسْكُنْ أَنْتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ وَكُلَا مِنْهَا رَغَدًا حَيْثُ شِئْتُمَا
 وَلَا تَقْرَبَا ...

"Melektere, "Âdeme secde edin" demiştik, iblis müstesna hepsi secde ettiler, o ise kaçındı, büyüklük tasladı ve inkâr edenlerden oldu. Ey Âdem ! Eşin ve sen cennette kal, orada olandan istediğiniz yerde bol bol yiyin, yalnız şu ağaca yaklaşmayın; yoksa zâtlımlerden olursunuz" dedik. Şeytan oradan iksirtin de ayağını kaydırttı, onları buldukları yerden çıkardı, onlara, "Birbirinize düşman olarak trün, yeryüzünde bir müddet için yerleşip geçineceksiniz" dedik. Âdem, Rabbinden emirler aldı; onları yerine getirdi, Rabbi de bunun üzerine tevbesini kabul etti. Şüphesiz O, tevbeleri daima kabul edendir, merhametli olandır." Oradan hepimiz çıktık, tarafundan size bir yol gösteren gelecektir; Benim yoluma uyanlar için artık korku yoktur, onlar üzülmeceklerdir" dedik, inkâr eden kimseler ve âyetlerimizi yalan sayanlar cehennemlik olanlardır, onlar orada temelli kalacaklardır."¹⁷

Bu âyetlerde, insanın değeri ve kâinatındaki yeri belirtilmekte, diğer varlıklardan daha üstün ve faziletli olması sebebiyle Allah (c.c.)'ın onu yeryüzünde halife tayin ettiği beyan edilmektedir. Ayrıca kâinata mevcut olan her şeyin insanoğlunun emrine verildiği ve bütün bu varlıklar üzerinde hakimiyet sağladığı ifade edilmektedir. Hatta işlediği suçlardan ötürü pişmanlık duyarak Allah'tan mağfiret talep ettiği takdirde, kendisine af vadedilmektedir. Şüphesiz bütün bunlar Allah'ın insanoğluna yaptığı büyük ikramlardır.

Allah'ın insana verdiği en güzel ve en değerli nimetlerden biri, belki de en üstünü akıldır. Kur'an-ı Kerimi, manasını düşünerek dikkatlice okuduğumuzda görürüz ki, pek çok âyette aklın yüceliğine ve gerçeği idrak etmek, olaylardan ders almak, varlıklar arasında mukayesede bulunmak, hüküm çıkarmak ve yeni buluşlarla ilerleme kaydetmek gibi hususiyetleri haiz bir cevher olduğuna işaret

¹⁷ II (Bakara), 34-39.

edilmektedir. Daha doğrusu Kur'an-ı Kerim akla, sahibini doğruya ve iyiyeye sevkeden, kötülüklerden sakandıran, gelişip kalkınmasına vesile olan, istediği takdirde sahibinin yolunu aydınlatan bir rehber gözüyle bakmatadır. Meselâ, aşağıdaki âyet meâlleri bunu net bir şekilde ifade etmektedir :

إن فی ذلك لذكری لمن كان له قلب أو ألقى السمع وهو شهید

"Doğrusu bunda, kalbi olana veya hazır bulunup kulak verene ders vardır."¹⁸

وفی الارض قطع متجاورات وجنات من أعناب وزرع ونخیل صنوان وغير صنوان یستوی بماء واحد ونفضل بعضها علی بعض فی الأکل إن فی ذلك لآیات لقوم یعقلون .

"Yeryüzünde hepsi de aynı su ile sulanan, birbirine komşu toprak parçaları tek ve çok köklü üzüm bağları, ekinler, hurma ağaçları vardır. Fakat onları lezzetçe birbirinden farklı kılmışızdır. Düşünen kimseler için bunda ibretler vardır."¹⁹

وسخر لكم اللیل والنهار والشمس والقمر والنجوم مسخرات بأمره إن فی ذلك لآیات لقوم یستقلون .

Geceyi gündüzü, güneş ay'ı sizin istifadenize vermiştir. Yıldızlar da O'nun buyruğuna boyun eğmiştir. Bunlarda akleden kimseler için dersler vardır."²⁰

ومن آیاته یریکم البرق خوفا وطمعا وینزل من السماء ماء فیحیی به الأرض بعد موتها إن فی ذلك لآیات لقوم یعقلون .

"Size korku ve ümit veren şimşegi göstermesi, gökten su indirip ölümünden sonra yeri onunla diriltmesi O'nun varlığının belgelerindendir. Bunlarda, düşünen millet için dersler vardır."²¹

قل تعالوا أتت ما حرم ربکم علیکم ألا تشركوا به شیئا وبالوالدین إحسانا ولا تقتلوا أولادکم من إملاق نحن نرزقکم وإبائهم ولا تقرّبوا الفواحش ما ظهر منها ...

¹⁸ L (Kaf), 37.

¹⁹ XIII (Ra'd), 4.

²⁰ XVI (Nahl), 12.

²¹ XXX (rûm), 24.

"Deki, " *Gelin size Rabbinizin haram kıldığını söyleyeyim : O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın, anaya babaya iyilik yapın yoksulluktan ötürü çocuklarınızı öldürmeyin*" -sizin ve onların rızkını veren biziz-, "Gizli ve açık kötülöklere yaklaşmayın, Allah'ın haram kıldığı cana haksız yere kıymayın. Allah bunları size düşünestiz diye buyurmaktadır."²²

ولا تقربوا مال اليتيم إلا بالتي هي أحسن حتى يبلغ أشده وأوفوا الكيل
والميزان بالقسط لا تكلف نفسا إلا وسعها وإذا قلتم فاعدلوا ولو كان ذا قرى
ويعهد الله أوفوا ذلكم وصيكم به لعلكم تذكرون .

"Yetim, erginlik çağına erişene kadar en iyi şeklin dışında malına yaklaşmayın; ölçüyü ve tartıyı doğru yapın. Biz kişiye ancak gücünün yeteceği kadar yükleriz. Konuştuğunuzda, -akraba bile olsa- sözünüzde âdil olun. Allah'ın akdını yerine getirin. Allah size bunları öğüt almanız için buyurmaktadır."²³

"Bunu onlara akılları mı buyuruyor ? Yoksa onlar azgın bir millet midirler ?"²⁴

"And olsun ki, o sizden
ولقد أضل منكم جبلا كثيرا أفلم تكونوا تعقلون
nice nesilleri saptırmıştı, akletmez miydiniz ?"²⁵

Uzun ömürlü yaptığımızın
الذين يستمعون القول ويتبعون أحسنه أولئك الذين هديهم الله وألئك هم
ألوا الألباب
halkatını tersine çevirmişizdir. Akletmezler mi ?"²⁶

"Ey Muhammed ! Dinleyip de, en güzel söze uyan kullarını müjdele. İşte Allah'ın doğru yola erdirdiği onlardır. İşte onlar akıl sahipleridir."²⁷

22 VI (En'âm), 151.

23 VI (En'âm), 152.

24 LII (Tûr), 32.

25 XXXVI (Yâsîn), 62.

26 XXXVI (Yâsîn), 68.

27 XXXIX (Zümer), 18.

Akil gibi en büyük nimeti kullanmayıp, zan ve tahminlerle hareket edenlere Kur'an-ı Kerim şöyle seslenmektedir :

وما يتبع أكثرهم إلا ظنا إن الظن لا يغنى من الحق شيئا إن الله عليم بما يفعلون

"Onların çoğu zanna uyarlar; gerçekte ise zan, hakikat karşısında bir şey ifade etmez, Allah, yaptıklarını şüphesiz bilir."²⁸

"...Siz ancak zanna uyuyorsunuz ve sadece tahminde bulunuyorsunuz" de.²⁹

وإن تطع أكثر من في الأرض يضلوك عن سبيل الله إن يتبعون إلا الظن وإن هم إلا يخرصون .

"Yeryüzündekilerin çoğunluğuna itâat edersen seni Allah yolundan saptırırlar. Onlar ancak zanna uyarlar, sâdece tahminde bulunurlar."³⁰

Ayrıca Allah (c.c.), gerçekleri araştırmadan inanan akıl ve ilim sahibi kimselere şöyle hitab etmiştir :

ولا تقف ما ليس لك به علم إن السمع والبصر والفؤاد كل أولئك عند مسؤول.

"Bilmediğin şeyin ardına düşme, doğrusu kulak, göz ve kalb bunların hepsi o şeyden sorumludur."³¹

Kulak, göz ve kalp, ilim tahsil için birer vasıta ve akla açılan birer penceredir. Ve bunun içindir ki, Kur'an-ı Kerim bu organlara çok büyük bir değer vermekte, aynı zamanda onları sorumlu tutmaktadır. İşte Kur'an-ı Kerim, bu yüzden inananları, yapacakları işleri delil ve hüccete dayandırmakla ve akıllarını kullanmakla yükümlü tutmuş ve başkalarını, gözleri kapalı olarak taklit etmemelerini istemiştir. Bu konuda hassas davranılmasını isteyen bazı âyetleri sunmak istiyoruz:

... Ey Muhammed ! de ki !
Sözünüz doğru ise delillerinizi getirin."³²

قل فله الحجة البالغة فلو شاء لهديكم أجمعين .
"Üstün delil, Allah'ın delilidir. O dileseydi hepimizi doğru yola getirirdi" de"³³

28 X (Yûnus), 36.

29 VI (En'âm), 148.

30 VI (En'âm), 116.

31 XVII (İsrâ), 36.

32 II (Bakara), 111.

... "أله مع الله قل هاتوا برهانكم إن كنتم صادقين. Allah'ın yanında başka bir tanrı mı ? De ki : "Eğer doğru sözlü iseniz, açık delilinizi getirin."³⁴

... "De ki: Allah'ın bunu haram kıldığına şahitlik edecek şahitlerinizi getirin..."³⁵

قالوا اتخذ الله ولدا سبحانه هو الغنى له ما فى السموات وما فى الارض إن عندكم من سلطان بهذا ...

"Allah çocuk edindi" dediler; hâşâ; O müstağnî'dir; göklerde ve yerde olanlara sahibdir. Elinizde, O'nun çocuk edindiğine dair bir delil yoktur, bilmediğiniz şeyi Allah'a karşı nasıl söylüyorsunuz ?³⁶

... قالوا إن أتمم إلا بشر مثلنا تريدون أن تصلونا عما كان يعبد آباؤنا فأتونا بسلطان مبين .

"... Onlar da : "Siz sâdece bizim gibi birer insansanız; bizi babalarımızın yaptıklarından alkoymak istiyorsunuz. Öyleyse bize apaçık bir delil getirmelisiniz" dediler."³⁷

هؤلاء قومنا اتخذوا من دونه آلها لولا يأتون عليهم بسلطان بين فمن أظلم ممن افترى على الله كذبا .

"Allah'ı bırakıp O'ndan başka tanrılar edindiler. Onların gerçek olduğuna apaçık delil getirmeleri gerekmez mi ? Allah'a karşı yalan uydurandan daha zâlim kimdir ?"³⁸

"Yoksa, أم لهم سلم يستمعون فيه فاليأت مستمعهم بسلطان مبين. üzerine çıkıp vahiy dinledikleri bir merdivenleri mi var ? Öyleyse, dinleyenleri açık bir delil getirsin."³⁹

Yukarıda geçen âyet meâllerinden de anlaşılacağı gibi Kur'an-ı Kerim, akli delillere son derece önem vermektedir. Meselâ ;

... ومن يدع مع الله إلها آخر لا برهان له فأننا حسابه عند ربه ...

"Allah'la beraber, varlığına hiçbir delil olmayan başka tanrıya tapanın hesabını Rabbi görecektir..."⁴⁰ meâlindeki bu âyet Kur'an-ı

33 VI (En'âm), 149.

34 XXVII(Ne'ml), 64.

35 VI (En'âm), 150.

36 X (Yûnus), 68.

37 XIV (İbrahim), 10.

38 XVIII (Kehf), 15.

39 LII (Tûr), 38.

40 XXIII (Mû'minûn), 117.

Kerimin akli delillere verdiği önem için bâriz bir örnektir.

Allah'tan başka bir tanrının varlığını ispat için delil getirmenin mümkün olmadığı bilinen bir gerçektir. Fakat buna rağmen Kur'an-ı Kerim akli delile büyük değer vermiş ve son derece tehlikeli olan ve gerçeğe tamamen ters düşen bu konuda delil getirmeye çalışanları hoş karşılamaktadır. Oysa Allah'la beraber başka bir tanrının varlığını isbat için böyle bir delilin sözünü etmek bile doğru değildir. Fakat Kur'an-ı Kerim akla değer verdiği ve aklın vereceği hükümlere güvendiği için bazı farazî delillerin ileri sürülebileceğini kabul etmektedir. Bu da, Kur'an-ı Kerim'in insan aklına son derece önem verdiğini, dolayısıyla insanın bızatıhi kendisine değer verdiğini gösterir.

Kur'an-ı Kerim'deki tevhid inancı, insanoğlunu yücelten ana unsurlardan biridir. Çünkü tevhid inancı, insanlara eşitlik ruhunu aşılar ve kendisine, boyunların eğilmesi gerekli olan tek varlığın, Allah (c.c.) olduğu inancı ve güvenini verir. Tevhid inancı insana şeref ve haysiyet duygusunu kazandırır. İç âlemini Allah'a iman bağı ile birleştirmesi de, onun iç dünyasını aydınlatacak ve devamlı olarak mânâ âlemine yükselmesini sağlayacaktır. Aynı zamanda bu hal, mevki sahibi kimseleri tekebbürden uzak tutacaktır. Allah (c.c.) peygamberine şöyle buyuruyor :

فاعلم انه لا إله إلا الله واستغفر لذنبك وللمؤمنين و المؤمنات و الله يعلم
مقتلبكم و مشواكم .

"Ey Muhammed ! Bil ki, Allah'tan başka tanrı yoktur; kendirsin, inanmış erkek ve kadınların günahlarının bağışlanmasını dile. Allah, gezip dolaştığınız ve duracağınız yeri bilir."⁴¹

Kişinin Allah'a inancı, ona şahsiyet kazandırdığı gibi haddini de öğretir. Bu iki durum insanı, haysiyet kırıcı hareketlerden muhafaza eder. Öte yandan Allah'ın birliğine ve herşeye muktedir olduğuna inanan kimse, bağışlanma ihtiyacı duyduğunda sâdece O'na başvuracak ve kendisi için mağfiret talep ettiğinde, diğer din kardeşlerini de aynı duâya ortak edecektir. Çünkü, tevhid inancı ona bu ruhu

⁴¹ XLVII (Muhammed), 19.

aşlayacağından, mağfiret konusunda din kardeşlerinin de aynı hakka sahip bulduklarını idrak edecektir.

II- İmanın varlığını koruma altına alma :

Kur'an-ı Kerim insan hayatını değişik yönlerden ele almakta ve onu korumak için prensipler getirmektedir. Bu yüzden Kur'an-ı Kerim insan varlığına, Allah'ın inşa ettiği ve hiçbir kimsenin onu yok etmeğe hakkı olmadığı bir bina gözûyle bakmaktadır. Meselâ insan kanının haksız yere akıtılmasına kesinlikle müsaade etmemektedir. Kur'an-ı Kerim'de : ... *ولا تقتلوا النفس التي حرم الله الا بالحق...* Allah'ın haram kıldığı cana haksız yere kıymayın...⁴² buyurulmuştur.

"Bir kimse haksız yere bir başkasını öldürürse, bütün insanları öldürmüş gibi olur. Ve kim bir canı himâye eder ve onu korursa, bütün insanları himâye etmiş ve onları korumuş olur" düstürü, Kur'an'ın meşhur küllî yasalarındandır. Bir âyeti Kerimede,

... أنه من قتل نفسا بغير نفس أو فساد في الارض فكأنما قتل الناس

... *جميعها و من أحيأها فكأنما أحيأ الناس جميعا* ... *Kim bir kimseyi bir kimseye veya yeryüzünde bozgunluğa karşılık olmadan öldürürse, bütün insanları öldürmüş gibidir.*⁴³ buyurulurken, bir temel kaide dile getirilmektedir.

Bu âyeti kerime, insan hayatını güven ve istikrar içinde tutmayı hedeflemektedir. Çünkü insan diğer varlıklar gibi hayatını sürdürmek için mücadele verirken bazan kaba kuvvete baş vurabilmektedir. Eğer insanoğlu kendi tabiatıyla baş başa bırakılacak olursa, emellerini gerçekleştirmek için kaba kuvvete baş vurma eğilimi göstererek, isteklerine ulaşma uğrunda kendisine mani olmak isteyenlerin kanını akıtmada tereddüt etmeyecektir. Bu da toplum düzeninin bozulmasına, hatta yok olmasına sebebiyet verecektir. Ayrıca, kaba kuvvetin hüküm sürdüğü bir toplumda yaşayan insanlar arasında korku yayılacak, panik uyanacak ve yaşama düzeni karmaşık hale gelecektir.

⁴² VI (En'âm), 151; XVII (İsâ), 33.

⁴³ V (Mâide), 32.

Güvenin kalmadığı bir toplumda, insanlar arasında gerçek dayanışmanın var olması ise mümkün değildir. Şu da bilinen bir gerçektir ki, korkunun hakim olduğu, güvenin kalmadığı bir toplumda, Allah'ın yeryüzünde halife olarak gönderdiği insanın şeref ve haysiyeti yok olmaya mahkumdur. Fakat, "*Kim bir kimseyi haksız yere öldürürse, bütün insanları öldürmüş gibidir.*" meâlindeki âyette ifade edilen gerçek, insanlar arasında yerleştiği takdirde, kendilerine ikram edilen şerefi hissedecek ve gerçek düşmanlara karşı işbirliği yapmak suretiyle tam bir dayanışma içine girecektir. Böylece kendilerini savunmak için bir güce sahip olacak, güven ve sükuneti temin edecektir. Çünkü inancı olmayan kimse, isteklerini elde etmek için kaba kuvvet kullanacak ve bazı kimselerin canını yakarak hukukuna tecavüz edecektir. Ayrıca bu kimse katı davranarak Allah'ın verdiği cana kıyacak ve bu yolda başkalarına kötü örnek olacaktır.

Bu, yukarıda meâlini zikrettiğimiz âyetin, insan kanının heder edilmesi ile ilgili olan tarafı; ama, "*Kim de diriltirse (ölümden kurtarırsa) bütün insanları diriltmiş gibidir.*" ifâdesinde yerini bulan öbür tarafı ise, *ولكم في القصاص حياة يا أولى الألباب لعلكم تتقون*

"*Ey akıl sahipleri ! kısısta sizin için hayat vardır.*"⁴⁴ meâlindeki kısas âyetiyle izah etmemiz mümkündür. Çünkü Allah'ın verdiği cana kıyan kişiye kısas uygulanırsa, böylesine çirkin bir filli işlemeyi tasarlayan herkes, böyle bir cinayet işlediği takdirde mutlaka cezâ ile mukabele edileceğini bilirse, suç işlemeye cesaret edemez, dolayısıyla insanların hayatı kurtulmuş olur.⁴⁵

Âyetin, "*Kim de diriltirse (ölümden kurtarırsa) bütün insanları diriltmiş gibidir.*" meâlindeki ifâdeye; ilim öğretmek ve doğru yolu göstermek suretiyle insanları diriltme, yani onları aydınlığa çıkarma manasını vermemiz de mümkündür. Zira başka bir âyeti kerimde ;

⁴⁴ II (Bakara), 179.

⁴⁵ İbn Kesir, Tefsiru İbni Kesir, I, 211.

أومن كان ميتا فأحييناه وجعلنا له نوراً يمشى به فى الناس كمن مثله فى الظلمات
ليس بخارج منها ...

"Ölü iken diriltip, insanlar arasında yürürken önünü aydınlatacak bir nûr verdiğiniziz kimsenin durumu, karanlıklarda kalıp çıkamayan kimsenin durumu gibi midir ? kâfirlere, işledikleri güzel gösterilmiştir."⁴⁶ buyurulmuştur. Yani insanlar, hayatlarını muhafaza altına almaları ve kendilerine güven sağlamaları için, beşerî münasebetlerini olgunlaştırmak, fikir ve düşüncelerini geliştirmek için de aralarında bir bağ kurmakla mümkün olacaktır. Böylece, kim ilim öğreterek bir insanı aydınlatır, onu olgun hale getirirse, bütün insanlar için de değeri büyük ve hayırlı bir iş yapmış olur.

Kur'an-ı Kerim, insanogluna son derece önem verirken, haksız yere kanının akıtılmaması için aldığı tedbirlerin yanısıra, insanın ırzını ve namusunu korumak için de aynı titizliği göstermekte ve buna mümâsil tedbirler getirerek himayesine almış, bir kimsenin başka birinin ırzına göz dikmesine asla mü'sade etmemiştir. Bu konuda alınan tedbirleri Kur'an-ı Kerim şöyle dile getiriyor :

"Sakın zinaya yaklaşmayın doğrusu bu çirkindir, kötü bir yoldur."⁴⁷

الزانية و الزانى فاجلدوا كل واحد منهما مائة جلدة ولا تأخذكم بهما رأفة فى دين الله
إن كنتم تؤمنون بالله و اليوم الآخر وليشهد عليهما طائفة من المؤمنين. الزانى
لا ينكح إلا ...

"Zina eden kadın ve erkeğin herbirine yüzer deynek vurun. Allah'a ve ahiret gününe inanıyorsanız, Allah'ın dini konusunda o iktisine acımayın. Onların ceza görmesine, inananlardan bir topluluk da şahid olsun. Zina eden erkek, ancak zina eden veya putperest olan bir kadınla evlenebilir. Zina eden kadınla da, ancak zina eden veya putperest olan bir erkek evlenebilir. Bu, mü'minlere yasak edilmiştir."⁴⁸. Böylece, bu yasaklamalarla, bir yandan fertlerin namus ve onurları muhafaza edilirken, öte yandan da, toplumun birliği ve düzeni temin edilmiş olur.

46 VI (En'âm), 122.

47 XVII (İsrâ), 32.

48 XXIX (Nûr), 2, 3.

İnsanların ırz ve namusuna tecavüz etmeye kimsenin hakkı olmadığı gibi, aynı şekilde onların şeref ve haysiyetleriyle de oynamaya kimsenin hakkı yoktur. Böyle çirkin hareketlerde bulunanlar hakkında Kur'an-ı Kerimde :

إن الذين يجهلون أن تشيع الفاحشة في الذين آمنوا لهم عذاب أليم
في الدنيا والآخرة ...

"Mü'minler arasında hayâsızlığın yayılmasını arzu edenlere, işte onlara, dünyâ ve âhirette cân yakıcı azâb vardır."⁴⁹

و الذين يرمون المحصنات لم يأتوا بأربعة شهداء فاجلدوهم ثمانين جلدة
ولا تقبلوا لهم شهادة أبدا ...

"İffetli kadınlara zînâ isnad edip de, sonra dört şahid gettremeyenlere seksen deynek vurun; ebediyen şahidliğini kabul etmeyin. İşte onlar yoldan çıkmış kimselerdir."⁵⁰ buyurulmuştur.

Kur'an-ı Kerim, insanları diğer mahlukattan temyiz eden akli da koruma altına almıştır. Bu maksatla, sarhoş edici veya uyuşturucu veyahut ona zarar verecek herhangi bir şeyin kullanılmasını yasaklamış ve:

يا أيها الذين آمنوا إنما الخمر والميسر والانصاب والازلام رجس من عمل الشيطان فاجتنبوه ...

"Ey inananlar ! İçki, kumar, putlar ve fal okları şüphesiz şeytan işi pisliklerdir. Bunlardan kaçınınız ki saâdete eresiniz."⁵¹ buyurulmuştur. Aklın, tahrib edici maddelerden korunması zarureti yanında, onun hurafelerden, körü körüne taklit ve bilgisizlikten de korunması gerekir. Başka bir âyeti kerimede ise;

وما يتبع أكثرهم إلا ظنا
إن الظن لا يغنى من الحق شيئا إن الله عليم بما يفعلون

"Onların çoğu zanna uyarlar; gerçekte ise zan, hakikat karşısında bir şey ifade etmez. Allah, yaptıklarını şüphesiz bilir."⁵² buyurulmuştur. Şu halde, başkalarını taklit etmek ve akli gerektiği gibi kullanmamak, onun özüne ve mahiyetine aykırı bir durum arzeder.

İnsanların refah kaynağı olan mal Kur'an-ı Kerimin koruması altına girmiştir. Bir başkasının malını çalamın eli kesilmek suretiyle

⁴⁹ XXIV (Nûr), 19.

⁵⁰ XXIV (Nûr), 4.

⁵¹ V (Mâide), 90.

⁵² X (Yûnus), 36.

İslâm dini, müslümanların gayri müslimleri veli (dost, sırdaş) edinmelerini şiddetle yasaklamasına rağmen, müslümanlara zararları dokunmadığı, dinlerinde fitne uyandırmadıkları sürece her iki taraf arasında, merhamet, iyilik ve adâlet esaslarına dayalı, karşılıklı menfaat taâtisinde bulunabilmelerine müsade etmiştir. Bu konuda ;

لا ينهاكم الله عن الذين لم يقاتلوكم في الدين ولم يخرجوكم من دياركم أن تبرؤم
و تقسطوا إليهم إن الله يحب المقسطين

"Allah, din uğrunda sizinle savaşmayan, sizi yurduvuzdan çıkarmayan kimselere iyilik yapmanızı ve onlara karşı adil davranmanızı yasak kılmaz; doğrusu Allah adil olanları sever."⁵⁶ buyurulmuştur.

Kur'an-ı Kerim bu meselede müsamahayı daha da geniş tutarak, mağlup duruma düşmemek kaydıyla, bir müslümanın, kendisine eziyet verse bile, iyilik ve adâlet esaslarına dayalı olarak, gayri müslim ile ilişki kurmasına müsaade etmiştir.

إنما ينهاكم الله عن الذين قاتلوكم في الدين وأخرجوكم من دياركم وظاهروا
علي إخراجكم أن تولوهم و من يتولهم ...

"Allah, ancak sizinle din uğrunda savaşanları, sizi yurtlarınızdan çıkarırları ve çıkarılmamızda yardım edenleri dost edinmenizi yasak eder; kim onları dost edinirse, işte onlar zâlimdir."⁵⁷ meâlindeki bu âyette, gayri müslimlerle ilişki kurmaya mani olan husus açıkça beyan edilmektedir.

Zikrettiğimiz bu âyetlerde görüldüğü gibi, adil ve iyi niyetli olmak suretiyle müslümanlarla gayri müslim arasında iyi ilişkinin kurulması değil, müslümanların onları veli ittihaz edinmeleri yasaklanmıştır.

Bu iki âyet öncesindeki âyette Allah (c.c.) şöyle buyuruyor :

عسى الله أن يجعل بينكم وبين الذين عاديتم منهم مودة و الله قدير
و الله غفور رحيم .

"Allah'ın sizinle, düşmanlık gösterdiğiniz kimseler arasında sevgi yaratması mümkündür; Allah kâdirdir, Allah Bağışlayan'dır, Acıyan'dır."⁵⁸

⁵⁶ LX (Mümtahine), 8.

⁵⁷ LX (Mümtahine), 9.

⁵⁸ LX (Mümtahine), 7.

Yukarıda zikri geçen âyeti kerimede, düşmanlıkların sürekli olmadığına, gönüllerin her zaman değişebileceğine, iyilik yapma ve acıma duygularına sahip olmanın, kızgınlıkların bertaraf edilmesinde ve gönüllerin kaynaşmasında büyük rolü olduğuna işaret edilmektedir. Bu çeşit yaklaşıma, İslâm tarihinin seyri içinde fililen vukû bulmuştur. Hidayete ermeden önce müslümanlara karşı bütün şiddetiyle savaşan ve düşmanlıklarını açıkça izhan eden pek çok kimse, İslâm dinine girdikten sonra müslümanlar arasındaki yerini almış, savaş meydanlarında onlarla birlikte omuz omuza savaşarak, İslâm dinini savunmuşlardır. Hz. Ömer (r.a.)'in müslüman oluşunu ve İslâmiyeti bütün gücüyle savunuşunu buna tipik bir örnek gösterebiliriz. Evet Allah (c.c.) bir müslümanın, gayri müslim olan bir kimsenin nüfuzunda kalmasına ve onun emrine girmesine razı olmaz. Fakat bununla beraber Kur'an-ı Kerim, İslâm dinine mensup olmayanlara, müslümanlarla aynı topraklarda vatandaş olarak bir arada yaşama, iyi niyet, merhamet ve adâlet esasına dayalı bir ilişki kurmalarına müsaade etmiştir. Aynı dinden olmayan bu insanlara böyle bir hakkın tanınması, son derece hikmetli, beşeriyet için en uygun, insan varlığının yüceliğini ve değerini göstermek için en tabii bir olaydır.

b) Köleler :

Kur'an-ı Kerimde insana verilen değeri gösteren hususlardan biri de şudur; Köle veya hizmetçi durumunda bulunanlara, gerçek sıfatlarıyla hitap edilmemiş, aksine onlara, gururlarını okşayan, genç veya gençler manasına gelen "Fetâ, fityân, feteyât" gibi isimlerle mecazî manada, hitap edilmiştir.

Bilindiği gibi insanlar, kendi işlerinde çalıştırmak istedikleri kimseleri güçlü ve becerikli olanlardan seçmeye çalışırlar. Kur'an-ı Kerim, hizmetçilere veya başkaları yanında çalışanlara, genç ve güçlü manasına gelen "fetâ" kelimesiyle hitap etmektedir. Meselâ Kur'an'da bahsi geçen, devirlerinin zâlim padişahından gizlenerek ve onun

zulmüne âlet olmaktan çekinerek, beraberce bir mağarada saklanıp, Rablerine sığınan, dindar zatlara, genç ve güçlü manasına gelen "fetâ" kelimesiyle hitap edilmiştir⁵⁹. Bu, Kur'an-ı Kerimde;

إذ أوى الفتية إلى الكهف فقالوا ربنا آتنا من لدنك رحمة و هيئ لنا من أمرنا رشدا .

"Birkaç genç mağaraya sığınmış : "Rabbimiz ! katından bize rahmet ver ve işimizde başarılı kıl" demişlerdi."⁶⁰ ve;

نحن نقص عليك نبأهم بالحق إنهم فتية آمنوا بربهم و زدناهم هدى .

"Ey Muhammed ! onların olayını sana Biz gerçek olarak anlatıyoruz : Onlar Rablerine inanmış birkaç gençti..."⁶¹ şeklinde ifade edilmiştir. Ayrıca Enbiyâ sûresinin 60. âyetinde geçen, Kâbe'deki putlarla ilgili olayda Hz. İbrahim (a.s.)'a; Kehf sûresinin 60. âyetinde Hz. Musâ (a.s.)'nın arkadaşlarına; Yûsuf s>resinin 62. âyetinde Hz. Yûsuf'un, emrinde çalışanlara; Nûr sûresinin 33. ve Nisâ sûresinin 25. âyetlerinde de, erkek kölelere, "fetâ" veya "fityân", kadın kölelere de, "feteyât" kelimeleriyle hitap edilmiştir.

Bu âyetler bize, evimizde çalıştırdığımız hizmetçiye, sair işlerde çalıştırdığımız ameleye veya hizmet veren bir başkasına karşı şefkatli, merhametli ve nâzik davranmamızın gerekli olduğunu tenbih etmektedir. Çünkü onların da insan olma onurları vardır; onlar da insanî duygulara sahiptirler. Bütün bunları nazarı itibara alarak, köle olsun ya da olmasın, emrimizde çalışanlara iyi davranmalıyız, onlara saygı duymalıyız.

Hz. Peygamber (s.a.v.), bu konuda bize, Kur'an edebini göstererek, şöyle buyuruyor : "Yanınızda çalışan kölelere hitap ederken, kadın olsun erkek olsun, onlara, "Ey gencim" şeklinde hitap ediniz."⁶² Nitekim Resûlullah (s.a.v.), hizmetçilere ve diğer hizmet verenlere, kardeş adını vermiş ve onlarla ilgili olarak şöyle buyurmuştur : "Allah, bir kimseyi size hizmetçi kılarırsa, ona kendi yediğiniz şeylerden yedinin..."⁶³ Annesinin kusurunu hizmetçisinin

⁵⁹ İbn Kesir, Tefsîru İbn-i Kesîr, III, 74; el-Beydâvî, Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl, III, 217.

⁶⁰ XVIII (Kehf), 10.

⁶¹ XVIII (Kehf), 13.

⁶² Buhârî (49) 'İtk, 17, III, 124; Müslim, (40), el-Elfâz, 13-15, IV, 1764-1765.

yüzüne vuran sahabiye sitem ederek Resûlullah (s.a.v.) şöyle demiştir :
 "Annesinde mevcut olan bir kusurdan dolayı mı onu ayıpladın ?; sende hâla cahiliyet devrinden kalan kötü huy vardır."⁶⁴ Kölelere karşı iyi davranma esasını getiren İslâm dîni her fırsatta ve her münasebette kölelerin azâd edilmelerini ya tavsiye etmiş ya da mecbur tutmuştur.

Yukarıda kısmen temas ettiğimiz gibi, Kur'ân-ı Kerim insanlara genel manada değer vermiş, şeref ve haysiyetlerini korumak için sabit prensipler getirmiş ve kurallar koymuştur. Ancak Kur'ân-ı Kerim, genelleştirdiği bu insanî değerlerin, fertler arasında zuhur eden özel durum ve manevî gayretler ölçüsünde büyüme, gelişme ve bazı farklılıklar gösterdiğini de şöyle ifade etmektedir:

يا ايها الناس انا خلقناكم من ذكر و أنثى و جعلناكم شعرا و قباائل لتعارفوا
 إن أكرمكم عند الله أتقاكم إن الله عليم خبير .

"Ey insanlar ! Doğrusu Biz sizleri bir erkekle bir diğiden yarattık. Sizi milletler ve kabileler haline koyduk ki birbirinizi kolayca tanıyasınız. Şüphesiz, Allah katında en değerlîsiniz. O'na karşı gelmekten en çok sakınmanızdır. Allah Bilendir, haberdardır."⁶⁵

... أمن هو قانت آنآء اليل ساجدا وقائما ...
 "Geceleyin secde ederek ve yatarak boyun bükken, âhretten çekinen, Rabbinin rahmetini dileyen kimse inkâr eden kimse gibi olur mu ?"⁶⁶

Bunu şöyle izah etmemiz mümkündür; Allah (c.c.), yaratmak, rızık vermek, yaşama hakkını tanımak gibi hususlarda her insana payını vermiştir. Bu bakımdan bütûn insanlar eşit tutulmuştur. Bir ferdin diğerine; bir cinsin diğer cinsine karşı hiçbir üstünlüğü yoktur. Fakat bu genelleme ile birlikte insan fertleri arasında takvâ ve liyâkat açısından üstünlük, imtiyaz ve farklılık kapılarını açık tutmuş, insanlara yüce mevkilere gelebilme ve şerefli gayelere erişebilme imkânı verilmiştir.

Bütûn bunlar merhameti ve hikmeti gerektirmekte ve insanların

⁶³ Buhari (2), İmân, 22, I, 13; Müslim, (27), 40, III, 1283.

⁶⁴ Buhari, (2), İmân, 22, I, 13; Müslim, (27), 40, III, 1283.

⁶⁵ XLIX (Hucurât), 13.

⁶⁶ XXXIX (Zümer), 9.

yeryüzüne gönderilmelerindeki ana gaye olan dünyâ ve âhîret hayatını kazanmak için de gerekli unsurları teşkil etmektedir. Nitekim, insanoğlunun yeryüzünde halife kılınmasının esas gayelerinden biri de, hem bu dünyâyı imar etmek, hem de âhîret yurduunu kazanmaktır. İnsanlar arasında görülen bu üstünlük ve fazilet farkı fitrî olsaydı, insanların esas var oluş gayeleri olan yeryüzünü iman için aralarında gerekli dayanışma sağlanamazdı, istikrarlı bir düzen kurulamazdı. Zira böyle bir durum muvacehesinde, insanların bir kısmı, kendilerini diğer insanların emrinde ve onların hizmetinde bulurlardı. Aynı zamanda seviye bakımından kendilerini diğerlerinden daha düşük görürlerdi. Hatta bazan da kendilerini hayvan seviyesine düşmüş gibi hissederlerdi. Bir toplum içinde bazı kimselerin böyle bir duyguya kapılması ve bu duyguyu iç dünyasına taşıması, herkesi huzursuz yapar ve tedirgin eder. Aynı zamanda insanların dünyâ hayatını tehlikeye düşürür.

Şüphesiz eskiden olduğu gibi günümüzde de bazı kimselerin maddî ve manevî değerleri sömürülmekte, zayıf tarafları istismar edilmekte ve bu durum dünyanın bir çok yerinde büyük sıkıntılar yaratmaktadır. Bu farkı batıda yaşayan insan ile doğuda yaşayan insan arasındaki beşerî ve ticarî münasebetlerinde bâriz bir şekilde görmek mümkündür. Çünkü her batılının düşünce yapısında yerleşen ana fikir, büyük bir ihtimalle şudur; Doğuda yaşayan insanlar sanki batıdakilere hizmet vermek ve onlara bağımlı olmak için yaratılmışlardır ! Doğu ülkeleri sanki batılılar için kurulan bir pazar yeridir. Gelişen teknolojinin sağladığı âlet ve edevatı burada sergiler ve büyük kazançlar elde ederler. Böyle bir düşünce sahibi olmak ve buna göre muamele etmek, Allah'ın insanoğluna tanıdığı hürriyeti ihlâl, tabii vasfı olan şeref ve haysiyetini hiçe saymaktır. Ama maalesef, şurası da bir gerçektir ki, bazı kimseler şeref ve haysiyetlerini korumak için en ufak gayret göstermeksizin zillete boyun eğer ve başkalarının boyunduruğu altında yaşamaya rıza gösterirler.

IV- İnsanı güçlü kılan Faktörler :

İman ve amel :

İnsanlarda güçlü olma duygusu, bazan insanın kendisinde gerçekten var olan gücü hissetmesi şeklinde tezahür eder, bazan da gerçekleri idrak etmeksizin cehalet ve gururun verdiği bir gücün varlığını hissetme şeklinde ortaya çıkar. Bu yüzden insanların kendilerinde hissettikleri güç farklılık göstermektedir; bazan övgüye layık bir hususiyet olurken, bazan da yerilen bir vasıf olmaktadır.

Eğer insanın kendisinde hissettiği güç, gerçeklere dayanıyor ve asıl vasfı oluyor, sahibini düşmanlarına karşı güçlü kılıyor, onları mağlup etmek için yeterli mukavemet gösterebiliyorsa, işte gerçek güç budur. Şayet hissedilen güç, gurur veya cehaletin verdiği güç ise, bu güç yapmacık, ömrü kısa ve hayali bir güçtür.

Kur'an-ı Kerim, pek çok âyetinde birbirinden farklı bu iki güçten söz etmekte ve bunlardan birincisini, iman gücüne ve her şeyin yücesine sahip olmaya bağlamakta, ikincisini ise, günaha, küfre, doğru yoldan sapmaya veya cehalete atfetmektedir.

Kur'an-ı Kerim gerçek gücü şöyle tavsif etmektedir; من كان يريد

العزة فله العزة جميعا إليه يصعد الكلم الطيب والعمل الصالح يرفعه والذين

يكرهون السيئات لهم عذاب شديد ومكر أولئك هو يبور .

"Kudret isteyen kimse ki, kudret, bütünüyle Allah'ındır. Güzel sözler O'na yükseltir, o sözleri de yararlı iş yükseltir. İşte bunların kurdukları düzenler boşa çıkar."⁶⁷

Bu âyetin meâlinden de anlaşılacağı üzere gerçek ve sürekli bir güce sahip olabilmek için Allah'a tevessül etmek ve bu gücü O'nun gücünden tahsil etmek gerekir. Ancak bunu, O'nun çizdiği yoldan yürümeyle mümkündür. Allah (c.c.) kulları için datma hayır diler ve onlara fayda getiren işleri meşrû kılar. Hayre ve gerçeğe aykırı düşmeyen her iş yapmalarına müsaade eder. Bir mümin kenûsini

cezalandırılmaktadır. Kur'an-ı Kerim bu konudaki gerçeği şöyle dile getirmektedir :

و السارق و السارقة فاقطعوا أيديهما جزاء بما كسبا نكالا من الله و الله غفور رحيم

"Erkek hürsüz ve kadın hürsüz, yaptıklarından ötürü Allah tarafından ibret verici ceza olarak, ellerini kesin. Allah güçlüdür, Hakîmdir."⁵³

İnsanların, başkalarına ait malları haksız yere gasbetmeleri veya kendi mallarını rüşvet, kumar ve içki gibi gayri meşrû yollarda kullanmaları yasaklanmıştır. Konu ile ilgili olarak bir başka âyette de :

ولا تأكلوا أموالكم بينكم بالباطل وتدلوا بها إلى الحكام لتأكلوا فريقا من أموال الناس بالإثم و أنتم تعلمون .

"İnsanların mallarından bir kısmını, bile bile, günah işleyerek ele geçirmek için iş başındakilere yedirerek mallarınızı aranızda haksızlıkla yemeyin."⁵⁴ buyurulmuştur.

Aklı dengesi yerinde olmayanların malları da korunmalı, heder etmelerine müsaade edilmemelidir. Kur'an-ı Kerim bu gibi kimselerin mallarını, âmmenin malı mesabesinde görmekte ve bu malı koruma görevini yetkili kişilere vermektedir. Kur'an-ı Kerimde bu konuya temas edilerek;

ولا تؤتوا السفهاء أموالكم التي جعل الله لكم قياما وارزقوهم فيها و اكرموهم
وقولوا لهم ...

"Allah'ın sizi koruyucu kılmış olduğu mallarınızı, beyinstitzilere vermeyin, kendilerini bunların gelitrleriyle rızıklandırın ve onlara güzel söz söyleyin."⁵⁵ buyurulmuştur.

III- Farklı statülerdeki insanların değeri :

a) Başka dinden olanlar

Kur'an-ı Kerim, sadece İslâm dinine mensup olanlara değil, bu dine muhalif olanlara da şefkat ve merhamet gözüyle bakmaktadır.

53 V (Mâide), 38.

54 II (Bakara), 188.

55 IV (Nisâ), 5.

gerçek güce ulaştıran yollara tevessül eder ve bu yolda sabır ve metanet gösterirse, sağlam temeller dayalı ve sarsılmaz bir güce sahip olur.

Allah (c.c.) gerçek gücü zikrettikten hemen sonra, bu güce açıklık getiren ve sırnını beyan eden başka bir gerçeğe de yer vermiştir. Bilindiği gibi insanın söylediği söz veya işlediği amel, ya Allah katına yükselen güzel ameldir, ya da Allah katına yükselemeyen, üstelik sahibine işkence ve azaptan başka bir şey getirmeyen ameldir. "Güzel sözler Allah'a yükselir." ifâdesindeki mana; işlenen iyi ameller O'nun yüce katına ulaşır, demektir. Amel-i salih'in Allah'a ulaşması, amel sahibinin gayesine ulaşmış ve yaptıklarının semeresine nail olduğunu gösterir. "Kötülük yapmakta düzen kuranlar" ifâdesinden murad edilen mana şu olabilir; yapılan işler Allah'ın yasakladığı kötü iş ise, sahibini istediği hedefe götürmez, neticesi mutlaka başarısız olur, sahibine hiç bir fayda sağlamaz.

Şüphesiz ki, gerçek gücün ana kaynağı sadece bir tanedir, o da Allah'ın ölçülerine sadakat göstermektir. Bu sadakat sadece ibadetle ilgili bulunan emirlere uymak ve yasaklardan sakınma işlemine münhasır değildir. İbadet bakımından bütün dîni vecibeleri yerine getirmekle birlikte, insanın şeref ve haysiyetini korumada, görevini ifâ etmede, yeryüzündeki imar payını noksansız yerine getirmede de Allah'ın ölçülerine harfiyyen uyulması gerekir.

و اتخذوا من دون الله آلهة ليكونوا لهم عزا. كلا سيكفرون بعبادة ربهم ويكفرون
عليهم ضدا .

"Onlar kendilerine kuvvet kazandırsın diye, Allah'ı bırakarak tanrılar edindiler. Hayır; tanrıları, kendilerinin ibadetlerini inkâr edecekler ve onların aleyhine döneceklerdir."⁶⁸

Bu âyeti kerimede geçen "tanrılar" kelimesinden murad edilen mana, akla ilk gelen ve bazı tefsir ulemasının da yorumladığı gibi, kıyâmet gününde kendilerini cehennem azabından kurtaracaklarına inanan küfür ehlinin tanrı edindiği putlar ve heykellerdir. Bâtil inanç sahiplere elleriyle yaptıkları bu çaresiz cisimleri kendilerine güç

kaynağı ve kurtuluş yolu olarak kabul etmişlerdir. Fakat Allah (c.c.) bu âyetle onlara, taptukları putlardan umduklarını kesinlikle elde edemeyeceklerini, aksine umduklarının tamamen tersini göreceklerini, putların, kendilerine yapılan ibadetleri inkâr edeceklerini, böylece medet umdukları kaynakların asılsız olduğunu fark edeceklerini, kendilerini mutlu edeceklerini sandıkları putlar, onlara zilletten başka hiç bir şey kazandırmayacağını bildirmektedir⁶⁹.

Ancak insanların Allah'tan başka edindikleri "tanrılar" kelimesinin ifade ettiği mananın kapsamını genişleterek Allah'ın dışında tapılan putlar, heykeller, yıldızlar veya başka başka şeylere tapmasının ötesine götürmemiz mümkündür. Çünkü günümüzde bazı kimselerin, Allah ve bâtil tanrılar dışındaki şeylere, taparcasına aşırı derecede bağlandıklarını görmekteyiz. Bunların bir kısmı malî putlaştırır, onun dışında gözü başka bir şey görmez; bir kısmı da hevâ ve isteklerine esir düşer, Allah'a giden yolu kaybeder ve gerçeği, içine düştüğü bataklıklarda arar. Oysa yaptıkları bu işler onları, Allah'ın emirlerini terkederek netice itibarıyla hüsrana uğratacaktır; hatta onlar kendilerini gizli şirke kadar götüren işler yaptıklarının farkında değildirler. İşte yukarıda zikrettiğimiz, "Onlar kendilerine kuvvet kazandırsın diye, Allah'ı bırakarak tanrılar edindiler. Hayır; tanrıları, kendilerine yapılan ibadetleri inkâr edecek ve onların aleyhine döneceklerdir."⁷⁰ meâlindeki âyetle, Allah'ın dışındaki nesnelere güç, kuvvet ve kendilerine kurtuluş arayan bu gibi kimseler uyarılmaktadır.

الذين يتخذون الكافرين آلياء من دون المؤمنين أيتفون عندهم العزة
فإن العزة لله جميعاً .

"Onlar inananları bırakıp da kâfirleri dost edindiler; onların tarafında bir kudret mi arıyorlar ? Doğrusu kudret bütün olarak Allah'ındır."⁷¹ meâlindeki bu âyeti kerime, meseleyi zikrettiğimiz aynı meâledeki âyetten daha fazla açıklık getirmiştir. Çünkü bu âyette, kudreti gerçek kaynak dışında arayan, korumaları gereken şeref ve hayşiyetlerinden feragat eden bir grup insanı zikretmektedir. Bu

⁶⁹ el-Kurtubî, el-Câmi' Li'ahkâmî'l-Kur'ân, XI, 149; el-Hatib eş-Sirbîni, es-Sirâcu'l-Mûrîr, II, 444 : Tefsîru'l-Celâleyn, II, 18.

⁷⁰ XIX (Meryem), 81, 82.

⁷¹ IV (Nisâ), 139.

insanları, müminleri terkederek batıl yolda olan küfür ehline yakınlık gösteren münâfıklardır. Halbuki kendini bilen ve Allah'ın nimetlerine mazhar olan bir insanın hayrı bırakıp şerri seçmesi, Hakkı terkedip bâtila sapması gerçekten insanoğlunun ana hedeflerine ters düşen bir davranıştır. Âyeti kerîmede bu gibi kimselerden söz edilerek, "*Onlar, inananları bırakıp da kâfirleri dost edindiler*"⁷² buyurulmaktadır. Aynı âyetin devamında, "*onların tarafında bir kudret mi arıyorlar ?*" şeklindeki bir soru vaki olmuştur. Ama hataları ile mantıkları, şeref ve fitri özellikleri bir olan bu insanların doğru yolu bırakıp bâtil yola sapmalarındaki itici gizli güç nedir ? Bu soru, zikri geçen âyetin son cümlesinde şöyle ifade edilmektedir; "*onların tarafında bir kudret mi arıyorlar ? Doğrusu kudret bütün olarak Allah'ın'dır.*" Âyetin meâlinden de anlaşılacağı üzere bu tip insanlar istedikleri gücü ve şefkatı, ehil olmayan kaynaklarda ararlar. Oysa mesnedi olmayan kaynaklara baş vurmaları, onlara fayda sağlamayacağı ve onları istedikleri hedefe götürmeyeceğinin farkında değildirler. Gerçek kudretin Allah'a âit olduğunu ve kudretin ancak O'ndan alındığını ve O'nun, bazguncu ve iki yüzlü olanları sevmediğini bilmiyorlardır. Münâfîkûn sûresinin 8. âyetinde münâfıklardan söz edilmekte ve âyetin hitamında "... Oysa, şeref Allah'ın Peygamberinin ve inananlarındır, ama iki yüzlüler bu gerçeği bilmezler.", ifâdesi yer almaktadır. Çünkü münâfıklar zahîrî görünüşe aldandılar. İmanın sarsılmaz bir kale, gerçek gücün Allah'ın gücü olduğunu ve Hakka davet eden, Hakkı savunan bir elçi olarak Hz. Muhammed'in Allah tarafından desteklendiğini idrak edemeyecek kadar düşüncesiz olduklarını farkedememişlerdir. Allah (c.c.) şöyle buyuruyor :

كتب الله لأغلبن أنا ورسلي إن الله لغوى عزيز .

"Allah, "And olsun ki Ben ve peygamberlerim üstün geleceğiz" diye yazmıştır. Doğrusu Allah kuvvetlidir. Güçlüdür."⁷³ ve bir başka âyette de : ص و القرآن ذى الذكر . بل الذين كفروا فى عزة وشقاق

"Sâd; öğüt veren Kur'an'a and olsun ki, inkâr edenler gurur ve ayrılık içindedirler."⁷⁴ buyurmuştur.

⁷² IV (Nisâ), 139.

⁷³ LVIII (Mücâdele), 21.

⁷⁴ XXXVIII (Sâd), 1, 2.

Allah (c.c.) insanların bir kısmını;

وإذا قيل له اتق الله أخذته العزة بالإثم فحسبه جهنم ولينس المهاد .

"Ona "Allah'tan sakın" denince, gururu kendisine günah işlettir, artık ona cehennem yetiştir, ne kötü yataktır."⁷⁵ şeklinde nitelerken, buna mukabil diğer insanları da; ومن الناس من يشرى نفسه .
ابتغاء مرضا الله والله روف بالعباد .

"İnsanlar arasında, Allah'ın rızasını kazanmak için canını verenler vardır. Allah kullarına karşı şefkatlidir."⁷⁶ şekline tavsif etmektedir.

Her iki ayette birbirinden farklı kişiliğe sahip bulunan iki şahsiyet arasında bir değerlendirme yapılmaktadır. Birincisi, kendini insanların ve gerçeklerin üstünde gören, mağrûr kişiliğe bürünen bir kimse olarak takdim edilmektedir. Bu kimse hataları için yapılan uyarıya kulak asmaz, hayra ve doğruya davet edildiğinde iltifat etmez, kendisine öğüt verildiğinde öfkelenerek çeker gider. Âyeti kerimde geçen, "gururu" kendisine günah işlettir" cümlesinden murad edilenler, bu vasıfta olan kimseler olsa gerek. Yani, Hakkı kabul etmeyi reddeden, isyana devam etmede ısrarlı olan kimselerdir. İkincisi ise, kendini Allah'ın rızasını kazanma yolunda feda eden kimsedir. Bu kimse, Hak söz konusu olduğunda kendine başka hak tanımaz, kendini ancak Allah'ın kulu ve kölesi olarak kabul eder. Bu da Allah'a karşı vazifesini eksiksiz yerine getirmesi için nefsiyle amansız mücadele etmesini gerektirir.

V- Mü'minlerde bulunması gereken sıfatlar :

Yukarıda zikrettiğimiz Mü'minûn sûresinin 8. âyetinde, gerçek kudret ve şerefin müminlere ait olduğu ifade edilirken kastedilen mana, insanlar, müslüman ve kâfir olmak üzere iki gruba ayrılmış manası kasdedilmemiştir. Yani gerçek kuvvet ve şerefin müslümanlara Allah tarafından verilmiş, bunun mukabilinde de kâfirler zillete düşürülmüş, lanetlenmiş, cezâya çarptırılmış ve Allah'ın rahmetinden ebediyen kovulmuş demek değildir. Bu âyeti kerimde gerçek kuvvet

⁷⁵ II (Bakara), 206.

⁷⁶ II (Bakara), 207.

ve şerefin müminlere isnad edilmesi, ancak müminde olması gereken sıfat ve davranış şekillerinin tahakkuku hâlinde mümkündür. Kur'ân-ı Kerimde zikredilen vasıfları halz bir mümin, insanoglunun dünyâ hayatında örnek olması ve üzerinde sebatla durması gereken doğru yolu mutlaka görecek ve ancak gerçek bir müminin hak edebileceği gerçek güç ve şerefe nail olmak için bütün tavır ve hareketlerini İslâmın emirleri doğrultusunda tanzim edecektir.

Her müminde bulunması gereken sıfatlara örnek teşkil etmesi bakımından iman ehlinde aranan bazı sıfatları ihtivâ eden âyetlerden birkaçını zikretmek istiyoruz.

والمؤمنون والمؤمنات بعضهم أولياء بعض بأمرين بالمعروف وينهون عن المنكر
ويقيمون الصلاة ويؤتون الزكّات ويطيعون الله ورسوله أولئك سيرحهم الله
إن الله عزيز حكيم .

"Mü'min erkek ve mü'min kadınlar birbirlerinin velileridir; iyiyi emreder kötülükten alıkoşlar, namaz kılarlar, zekât verirler, Allah'a ve Peygamberine itâat ederler, işte Allah bunlara rahmet edecektir, Allah şüphesiz güçlüdür, Hakim'dir."⁷⁷

Bu âyeti kerime, erkek ve kadın müminin kimi sıfatlarını zikretmekte ve her müminin bu sıfatlara bürünmesinin gerekli olduğunu tatlı bir ifade ile anlatmaktadır.

1-) Birinci sıfat :

"Mümin erkek ve mümin kadınlar birbirinin velileridir."⁷⁸
"Velâyet"; sevgi, tesânüd ve tekeffül gibi manaları ihtivâ eden bir sıfattır. "Veli" olan kimsenin halidir. "Veli" kelimesi muhtelif manalarda kullanılmaktadır. Meselâ, "Falanca falancanın velisidir" denildiğinde, onun samimi dostu ve çok sevdiği kimsedir manasına gelmektedir. Kur'ân-ı Kerimde :

ولا تستوى الحسنة بالسئنة إذ دفع بالتى هى أحسن فإذا الذى بينك وبينه
عداوة كأنه ولي حميم .

"İyilikle fenalık bir değildir. Ey inanın kışı : Sen, fenalığı en güzel şekilde sav; o zaman, sentle arasında düşmanlık bulunan kişinin,

⁷⁷ IX (Tevbe), 71.

⁷⁸ IX (Tevbe), 71.

yakın bir dost gibi olduğunu görürsün."⁷⁹ buyurulmuştur. "Falanca falancanın velisidir" demek, onun işlerini üstlenen ve her şeyde ona tekeffül eden kimsedir, demektir. "Falanca ile falanca arasında velâyet vardır" denildiğinde, her ikisi arasında tesanüd ve sıkı bağlar vardır, bunlardan biri kendine tanıdığı hakkı arkadaşına da tanır, sevinci ve üzüntüyü aralarında paylaşır ve birbirine yardım ederler, şeklinde izah edilir. Velâyet ve velî kelimeleri lügatta bu manalara gelmektedir.

Müminler bu sıfatla nitelenmiş ve aralarındaki gerçek bağı velâyet bağı olduğuna işaret edilmiştir. Çünkü aralarındaki gerçek bağ, samimiyet ve sevgi bağıdır. Onların ana hedefleri, iyi günde, kötü günde, zenginlikte, fakirlikte, harpte ve barışta birbirlerine yardımcı olmaktır. Onlar aynı hedefe varmak için mesai sarfederler. Aralarından biri zulme uğradığında diğerleri topluca onun yardımına koşarak onu savunur ve sıkıntısını gidermeye çalışırlar. Varsa zararını paylaşırlar. İşte birbirine velî olan müminlerin oluşturduğu toplum budur. Olaylar karşısında sabır ve metanet gösterir, zulüm ve haksızlıklara karşı boyun eğmezler. Her zaman yek vücüt, dimdik ayakta dururlar⁸⁰.

2-) İkinci sıfat :

Tevbe sûresinin 71. âyetinde zikri geçen sıfatlardan ikincisi, "*iyiliği emreder kötülükten alıkoılar.*" ifadesiyle beyan buyurulmuştur. Bu sıfat birinci sıfatla yakından alakalıdır. Çünkü birbirine velî olan her iki kişinin birbirine nasihatta bulunması gereklidir. Aralarındaki alaka, yapmacık ve gayri samimi değil, açık ve candan olmalıdır. Her ikisi birbirine daima iyiyi emretmeli ve yapılması gerekeni yapmalıdır. Kötülüğü yasaklamalı ve ondan sakınmada sabırlı olmalıdır. İşte böylece her iki arkadaş birbirine karşı olan vazifelerini yapmış ve velâyetin gereğini yerine getirmiş olur.

İyiliği emretme, kötülüğe mani olabilmek vasfına sahip bulunan müminlerin oluşturduğu toplum, şüphesiz bir kamuoyu oluşturan, hassas, vakarlı güçlü ve söz sahibi bir toplumdur. Ama bu niteliklere

⁷⁹ XLI (Fussilet), 34.

⁸⁰ Seyyid Kutub, Fi Zilâli'l-Kur'an, VII, 52, 53.

sahip bulunmayan bir toplumun fertleri ise, kendi kabuğuna çekilen, aralarındaki beşerî münasebetleri güdük olan, etrafta olup bitenlerle ilgilenmeyen kişilerden oluşmaktadır. Böyle bir toplumun istikrar bulması ve mutlu olması mümkün değildir. Çünkü bu vasıftaki toplumu ancak bozguncular, iki yüzlüler ve etrafa zulüm saçanlar oluşturur ve böyle kimseler arasında sâlih amel işleyenlerin sayısı çok azdır. Oysa iyiliği emretmek ve kötülöklere mani olmak, bir toplumun normal şartlarda seyredebilmesi için ana unsuru teşkil etmekte ve doğru yolda yürüebilmesi için sağlam bir ölçü olmaktadır.

يا ايها الذين آمنوا عليكم أنفسكم لا يضركم من ضل إذا اهتديتم الى الله مرجعكم
جميعا فلينبهتكم بما كنتم تعملون .

"Ey inananlar ! Siz kendinize bakın, doğru yolda iseniz sapıtan size zarar veremez."⁸¹ meâlindeki bu âyete dayanarak bazı kimseler, İslâmiyette bir müminin sadece kendi işleriyle meşgul olması yeterlidir, etrafta olan bitenlerle ilgilenmesi gerekli değildir ve içinde yaşadığı toplumdaki kopup kendi başına münzevî bir hayat yaşamalıdır, diyebilirler. Evet, doğru yolda olana, sapıtan kimse zarar veremez. Bu doğrudur, fakat âyette geçen hidâyetten kastedilen mana nedir ? Allah'ın koyduğu ölçüleri tam olarak yerine getirmek değil midir ? Allah'ın emirlerine uyulmazsa, Allah'ın verdiği mevhibeler harekete geçirilmezse, hidâyete ermek mümkün müdür ?⁸²

Bunun cevabı, kesinlikle hayırdır. Çünkü Allah (c.c.),

ولكن منكم أمة يدعون الى الخير و يأمرون بالمعروف وينهون عن المنكر
و أنك هم المفلحون.

"Siz, iyiyeye çağırın, doğruluğu emreden ve fenaliktan meneden bir ümmet olun. İşte başarıya erişenler yalnız onlardır."⁸³ Âyetten de anlaşıldığı gibi her yönüyle mükemmel toplumu oluşturmak için, fertlerin manevî nitelikleri bu âyette geçen vasıflara uygun olmalıdır. Hayrı seven, Hakka davet eden, iyiliği emredip kötülüğe mani olan bir kişiliğe sahip bulunması lâzımdır. Her şeyden önce:

و المؤمنون و المؤمنات بعضهم الياء بعض يأمرون بالمعروف وينهون عن المنكر
و يقيمون الصلاة ....

81 V (Mâide), 105.

82 Seyyid Kutub, Fı Zilâli'l-Kur'an, VII, 53.

83 III (Âl-i İmrân), 104.

"Mümin erkekler ve kadınlar birbirlerine velidir; iyiyi emreder kötülükten alıkorlar, namaz kılarlar, zekât verirler, Allah'a ve Peygambertine itâat ederler. İşte Allah bunlara rahmet edecektir. Allah şüphesiz Güçlü'dür, Hakim'dir."⁸⁴ meâlindeki bu âyette geçen sıfatlar istisnasız erkek-kadın her müminin sahip olması gereken sıfatlardır.

3,4-) Üçüncü ve dördüncü sıfat :

Tevbe sûresininin 71. âyetinde sıralanan sıfatların üçüncü ve dördüncüsü, "Namaz kılanlar, zekât verenler" ifâdesinde geçen namaz kıma ve zekât verme vasfıdır. Namaz kılmak; nefsi îslâh, ruhu terbiye eder. O, kul ile Rabbi arasında kurulan bir bağ, iman sahiplerini terbiye eden ve kulları Rablerine yaklaştıran bedenî bir ibadettir. İnananları kötülükten ve bozgunculuktan alıkor. Kur'ân-ı Kerimde :

اتق ما أوحى من الكتاب و اقم الصلاة ان الصلاة تنهى عن الفحشاء والمنكر
ولذكر الله أكبر والله يعلم ما تصنعون .

"Ey Muhammed ! Kitap'tan sana vahyolunanı oku, namaz kı, muhakkak ki namaz hayasızlıktan ve fenalıktan alıkor; Allah'ı anmak ne büyük şeydir ! Allah yaptıklarını bilir."⁸⁵

Zekât ise, toplumda sosyal dayanışmayı hedef edinen, inananların gönüllerine merhamet duygularını yerleştiren islâmî bir müessesedir. Bu vasfa sahip bir toplumun fertleri arasında mutlaka sosyal dayanışma, karşılıklı saygı ve sevgi vardır. Çünkü gerekli nisâb miktarına sahip bulunanlar, muhtaç fakirlere paylarını verecek, onları içine düştükleri sıkıntıdan kurtaracaklardır. Aynı zamanda yardım eden ellerin sayısı çoğalacak, böylece cimrilik kalkarak yerini cömertlik alacaktır. Her yönüyle mükemmel toplum, temelleri, kuru kuruya inanç iddiası üzerine kurulan bir toplum değil, temelleri inanç ile birlikte iyi işler ve sâlih amel üzerine tesis edilen bir toplumdur. Çünkü gerçek manadaki beşerî toplum, fertleri arasında sosyal dayanışmanın kesilmeden devam ettiği ve iyi niyetin hakim olduğu toplumdur.

⁸⁴ IX (Tevbe), 71.

⁸⁵ XXIX (Ankebût), 45.

5-) Beşinci sıfat :

Mezkûr âyeti kerimede geçen beşinci sıfat, "Allah'a ve Peygamberine itâat edenler." ifâdesiyle bildirilen Allah ve Resûlüne itâat etme vasfıdır. Bu sıfat diğer sıfatların hepsini içine alan sıfattır. Çünkü Allah ve Resûlüne itâat olmadıkça kudret ve şeref sahibi olmak mümkün değildir. Bu sıfata sahip olmak hem fertler hem de toplumlar için aynı ölçüde önem taşımaktadır. Bu yüzden Allah (c.c.), mümin kullarını nitelediği bu sıfatları, "İşte Allah bunlara rahmet edecektir. Allah şüphesiz Güçlü'dür, Hakîm'dir."⁸⁶ buyurarak tamamlamıştır.

Allah'ın kullarına rahmet etmesi, işlerini kolaylaştırması, durumlarını düzeltmede onlara yardımcı olması, başlarına gelecek belâlara mani olması, kötü kimseler ve bozguncular tarafından yapılacak kötülükleri ve musibetleri bertaraf etmesidir. Buna ilaveten, başka milletler arasındaki değerlerini ve mevkilerini yüceltir, onları gayri müslimlerin gönüllerinde heybetli kılar. Kudret, şeref ve yüceliğin meziyeti de budur. Allah hak edenlere merhametini esirgemez, güzel amel sahiplerine ecirlerini fazlasıyla verir. *ولقد كتبنا في الزبور من بعد الذكر ان الارض يرثها عبادي الصالحون .*

"And olsun ki, Tevratın sonra Zebûr'da da yeryüzüne ancak iyi kullarının mirasçı olduğunu yazmıştık."⁸⁷ buyurulmuştur.

Bu âyeti kerimede, Allah'ın kâinattaki değişmeyen düzeninden ve yeryüzünde yaşayan sâlih kimselerden söz edilmektedir, ki bu kimseler yapmadıkları şeyleri yapmış gibi göstermezler. Allah (c.c.), onları başka bir âyetinde, şöyle tanıtmaktadır; "Onları Biz yeryüzüne yerleştirdik namaz kılarlar, zekât verirler, uygun olanı emrederler, fenalığı yasak ederler. İşlerin sonucu Allah'a âittir."⁸⁸ Allah bütün kâinatın Rabbidir. Bu kâinattaki düzen O'nundur. O, hak edenlere haklarını verir, etmeyenlere de vermez. Çünkü O, verdiği nimetleri bazı sebeplere bağlamıştır. Allah yarattıklarını rastgele halketmemiş ve

⁸⁶ IX (Tevbe), 71.

⁸⁷ XXI (Enbiyâ), 105.

⁸⁸ XXII (Hacc), 41.

onları tesadüflere bırakmamıştır. Çalışan herkese emeği karşılığı olan ecirini ve kendi yolunda cihatta bulunanlara da paylarını mutlaka verir.

Şu da görülen ve hissedilen bir gerçektir ki, bazı müslümanlar, Allah'ın rızasına nâil olmak için sadece İslâm dînine mensub olmalarının yeterli olacağını zannederek ilim meclislerini terketmekte, güç ve kudreti gerçekte payı olmayan kaynaklarda aramaktadır. Böylece kendini zillete düşürmekte ve düşmana sığınmasına sebebiyet veren başka başka işlerle uğraşmaktadır.

Devamı var